

Юхименко В.І.

Національний університет «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК НАУКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Дослідження проблем міжнародного права в Україні має глибокі теоретичні та історичні традиції. Виникнення міжнародно-правової думки в Україні пов'язане з формуванням українського народу і держави. Організований в окрему спільноту зі своїм незалежним механізмом управління (державою), кожний народ прагне визначитись у своїх відносинах з іншими народами, домовитися про ті засади справедливості, рівності і незалежності, які пануватимуть між ними як обов'язкові для виконання. Такі прагнення кожний народ висловлює відповідно до свого розуміння прав народів — загальних, обов'язкових і необхідних для всіх суб'єктів міжнародних відносин.

Міжнародно-правові ідеї українського народу ми знаходимо вже у «Слові про закон і благодать» (митрополита Іларіона), «Повісті врем'яних літ» (автором традиційно вважають ченця Печерського монастиря Нестора), «Повчанні» (князя Володимира Мономаха), в «Руській Правді» та особливо у «Слові о полку Ігоревім». Цінним джерелом для розуміння становлення міжнародно-правових поглядів українського народу є «Моління («Слово», «Посланіє») Данила Заточника», «Посланіє» Климента Смолятича, літописи та інші історичні документи. В них обстоювались засади мирних відносин з іншими державами («бисть князем Руським межи собою мир і любов братії», «лутчі єсть мир взяти», «межи собою в любові і мирі живіте»), поваги до чужої території («на чужие предели не прескакайте, но будіте своїми довольни»), не втручання у внутрішні справи інших держав («чюжих не возхіщати, і не в свої предели не вступатися»), поваги до віросповідання інших народів («милуй не только своеє вери, а і чюжия... аще то буде жидовин, або сарацин, або болгарин, або еретик, або латинянин, або от всіх поганих»), дотримання міжнародних угод тощо.

Перші міжнародно-правові дослідження різноманітних проблем міжнародного права в Україні з'являються в XV—XVI ст. Особливо авторитетною серед них була праця Станіслава Оріховського (1513—1566) «De jure naturae et gentium». Як і більшість досліджень того періоду, вона написана латиною. Праця мала особливий успіх у Польщі, Італії, Швейцарії, Німеччині та інших країнах. Автор дотримується природно-правових поглядів, але вже вирізняє міжнародне право як специфічне правове явище. Тільки в XVII—XVIII ст. в Україні з'являється можливість вивчати міжнародне право, але з урахуванням потреб держав, під владою яких перебувала відповідна українська територія. В Україні складаються три основні центри, де досліджуються міжнародно-правові проблеми: 1) на заході — під егідою Львівського університету; 2) в центрі — під егідою Київської духовної академії, а згодом Київського університету; 3) на сході — до Харківського університету. До цих

центрів тяжіють наукові осередки інших міст України (Ужгорода, Чернівців, Луцька, Чернігова, Одеси, Кам'янець-Подільського та ін.), але про серйозні наукові праці з міжнародного права у них не можна говорити чи не до Другої половини XVIII—XIX ст. Більшість талановитих учених виїждять на постійну роботу до Москви, Санкт-Петербурга, Кракова, Варшави, Відня, Риму, та інших міст, де були значно кращі умови для дослідницької діяльності. Ця тенденція зберігається й по сьогодні. У XVIII ст. виїжджають з України С.Й. Десницький (близько 1740—1789 рр., уродженець Ніжина Чернігівської губернії), перший професор права в Росії та один з перших у науці права, хто звернув увагу на права людини і запропонував їх класифікацію; В.Т. Золотницький (1741 — після 1796 рр., уродженець Київської губернії), автор першого в Росії фундаментального дослідження природного права та міжнародного права; Я.П. Козельський (1729 — після 1795 рр., уродженець Полтавщини, після навчання в Київській академії виїхав до Петербурга), один з перших учених Росії, хто почав перекладати праці зарубіжних авторів з міжнародного права; І.Б. Стршмень-Стройновський (1742—1815 рр., уродженець Волині, переїхав спочатку до Варшави, а потім до Вільна), перший ректор Віденського університету, один з перших, хто почав досліджувати теорію природного і міжнародного права та інші наукові проблеми. У першій половині XX ст. практично всі відомі фахівці міжнародного права в Україні емігрували, а тому розвиток цієї науки майже зупинився до другої половини століття, коли були підготовлені нові кадри.

Досить продуктивною в дослідженні міжнародно-правових проблем була школа вчених Київського університету, її засновником з повним правом можна вважати професора К.О. Неволіна, дослідження якого свідчать про глибоке опрацювання наукової спадщини західноєвропейських засновників міжнародного права, зокрема Ф. Вітторія, Д. Сото, Ф. Суареса, Б. Аялі, А. Джентілі, Гуго Гроція та їхніх послідовників С. Пуффендорфа, Х. Вольфа, Р. Зьоча, І. Мозера і багатьох інших. Трохи пізніше дослідження міжнародного права розпочалося в Одеському (Новоросійському) університеті. Перший викладач міжнародного права А.А. Гладкий та його наступник М.С. Влас'єв невдовзі померли. Дослідження міжнародного права в університеті розпочав М.Р. Кантакузін-Сперанський, але дуже скоро переїхав до Києва.

Викладання міжнародного права доручалося тим, хто погоджувався на цю справу, аж поки в 1884 р. доцентом кафедри міжнародного права буде обрано енергійного фахівця Г.О. Івановського. Випускник Київського університету, учень В.А. Незабитовського і Л.В. Романовича-Славатинського, він дуже швидко зарекомендує себе талановитим дослідником міжнародного права (особливо міжнародного кримінального права та історії права міжнародних договорів). Але відразу після захисту дисертації на одержання ступеня магістра (1889) та обрання екстраординарним професором цієї кафедри його запросять до іншого університету з більш сприятливими умовами роботи. 1896 р. Г.О. Івановський дасть згоду Петербурзькому університетові й назавжди залишить Одесу.

Його замінити не менш обдарований професор П.Е. Казанський. Близький дослідник міжнародного адміністративного права, на працях якого, за твердженням італійського вченого А. Рапісарді-Мірабеллі, вчилися покоління західних адміністративістів-міжнародників, П.Е. Казанський досліджував міжнародне адміністративне право, писав підручники з міжнародного права, перекладав. Слава й талант П.Е. Казанського дуже швидко викликали заздрість у його колег. Перший, хто кинув у нього «науковий камінь», був його вчитель, професор Московського університету Л.О. Комаровський. Почалося цькування вченого з європейським іменем (його називали «самовпевненим писакою», «листогоном», «писарчуком, що не мав схильності до оригінальної думки» тощо), і це позбавило його можливості писати. І дуже швидко праці П.Е. Казанського не отримували належного визнання.

З проблем міжнародного права в Одеському університеті писали також А.А. Кочубинський, І.А. Лінниченко, А.І. Маркевич, В.К. Надлер, А.С. Мулюкін, А.С. Трачевський, Ф.І. Успенський, Е.М. Щепкін та ін., але жоден з них не зміг досягти рівня П.Е. Казанського.

По-справжньому про значення науки міжнародного права в Україні заговорили в 50-ті роки завдяки працям, окрім названих учених, Л.І. Коломенцевої, М.К. Коростаренка, Є.Л. Куришкова, М.В. Черноголовкіна, Н.В. Захарової, В.І. Сапожникова, Ю.Я. Баскіна, В.В. Преображенської, К.С. Забігайла, І.І. Лукашука, Н.М. Ульянової, М.К. Михайловського та ін. Значно розширився об'єкт дослідження. Це — питання розвитку науки міжнародного права, загальних принципів права, принципів міжнародного права, історії міжнародного права та міжнародної правосуб'єктності (насамперед України), міжнародних організацій, правового регулювання зовнішньоекономічних зв'язків республіки, свободи відкритого моря, режиму річок, репарацій, захисту жертв війни, міжнародного договірної права, питання статусу території, сутності і доктрин міжнародного права тощо.

У подальшому досить плідно в українській науці міжнародного права працюють О.В. Задорожній, В.І. Муравйов, В.В. Мицик, А.І. Дмитрієв, В.М. Репецький, Л.Г. Заблоцька, В.І. Євінтов, Л.Д. Тимченко, Г.Г. Деніс, О.І. Єжова, М.В. Буроменський, М.Ю. Черкес, А.З. Георгіцу, В.М. Хонін, Є.Т. Рулько, М.О. Баймуратов та ін.

Базелюк І.А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

ПРИЗНАНИЕ ГОСУДАРСТВ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Вопрос о признании государств всегда был одним из основных в международно-правовых отношениях. Проблема признания государств вновь стала актуальной в связи с провозглашением независимости Косово, а затем